

Nr 50.

Av fröken Vinge m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till stifts- och landsbiblioteken m. m.

Folkbibliotekens uppgift definieras av folkbibliotekssakkunniga i deras i somras avgivna betänkande (SOU 1949: 28) på följande sätt: »Man har på olika sätt sökt formulera, vad som är folkbibliotekens uppgift. Man kan se saken från låntagarens sida och göra gällande, att folkbiblioteksväsendet har till uppgift att göra det möjligt för en låntagare att utan dröjsmål och utan alltför betungande formaliteter som lån erhålla den litteratur, han kan behöva för sin enskilda utbildning, sitt arbete och sin förströelse. Man kan se saken från samhällets sida och säga, att folkbiblioteksväsendets uppgift är att medverka till skapandet av kunniga och dugliga medborgare. Det är en angelägenhet för demokratin, att den enskilde medborgaren fritt kan bilda sig en mening angående de olika förhållanden, som han möter. Det är en angelägenhet för de statsmakter, som uppdragit riktlinjerna för skolans fostrande arbete, att medborgaren även efter skoltidens slut kan på egen hand fullfölja sitt kunskapsinhämtande och sin yrkesutbildning med hjälp av bibliotekets böcker. Det är en angelägenhet för samma statsmakter, att den vetenskapliga forskningens resultat skola nå fram till var och en, som har möjlighet att nyttiggöra dem i ena eller andra avseendet. Det kan slutligen med skäl betraktas som ett statligt intresse, att medborgarna erhålla tillgång till god och sund förströelseläsning, som kan ge fritiden värde och innehåll.»

För att detta syfte skall kunna uppnås, kräves ett långt gående samarbete mellan landets olika bibliotek. I ett sådant samarbete ha de s. k. *central- och landsbiblioteken* en av sina mest betydelsefulla uppgifter.

Ett *centralbibliotek* är ett kommunalt eller därmed likställt folkbibliotek, som efter särskild lämplighetsprövning av Kungl. Maj:t godkänts som centralbibliotek. Endast ett centralbibliotek får enligt de för närvarande gällande bestämmelserna finnas inom ett och samma län. I län, där landsbibliotek (se nedan) finnes upprättat kan kommunalt eller därmed likställt folkbibliotek icke godkännas som centralbibliotek. Centralbibliotek har att inom ett av Kungl. Maj:t fastställt område supplera de lokala bibliotekens arbete genom direkt och kostnadsfri utlåning av böcker, som behövas i studieförändring, genom utsändande av vandringsbibliotek och genom biblioteksteknisk vägledning. Denna vägledning avser framför allt råd och anvisningar vid bokinköp, ävensom hjälp vid klassificering och katalogisering av bibliotekets böcker. Till varje centralbibliotek utgår, utöver det statsunderstöd

som tillkommer detsamma som kommunalt folkbibliotek (d. v. s. högst 10 000 kronor), ett särskilt anslag å högst 25 000 kronor per år.

Med *landsbibliotek* avses ett större centralt bibliotek, vars bokbestånd härrör från dels ett stifts- eller läroverksbibliotek, dels vederbörande stads folkbibliotek, med uppgift att tillgodose såväl vetenskaplig forskning som folkliga bildningssträvanden. I ett landsbiblioteks uppgift ingår bl. a. att fungera som centralbibliotek för länet. Landsbiblioteken äro uppförda under särskild rubrik å riksstatens åttonde huvudtitel. Sådana bibliotek finnas för närvarande i Linköping och Skara. Vid vart och ett av dessa bestridas av statsmedel lönekostnaderna för bibliotekarie, två amanuenser och en expeditionsvakt, och vidare utgå vissa anslag till bokinköp, bokbindning och omkostnader. Under folkbiblioteksanslaget utgår dessutom visst belopp för vandringsbiblioteksverksamhet m. m. Övriga kostnader för verksamheten bestridas av vederbörande kommun.

Av rikets 24 län ha nu samtliga utom Kronobergs och Västmanlands län antingen central- eller landsbibliotek. Dessa båda län äro följaktligen i fråga om sin bokförsörjning avgjort missgynnade i jämförelse med hela det övriga landet, i synnerhet sedan Folkbildningsförbundet numera upphört med att sända ut vandringsbibliotek inom de län, som sakna central- eller landsbibliotek. I rikets övriga län kan numera den studieintresserade, även om han bor i den mest avlägsna lilla by, låna de böcker, som han behöver för sina studier, om de över huvud taget finnas i något offentligt bibliotek och äro av den art, att de kunna utlånas. Han kan antingen direkt eller genom förmedling av det lokala biblioteket på orten skriva till centralbiblioteket och framlägga sina önskningar. Om böckerna inte finnas i centralbiblioteket, lånar detta dem i sin tur från något annat bibliotek och sänder dem till låntagaren. Inte minst viktigt är, att centralbibliotekets personal kan ge låntagaren goda råd i de fall, då han vill studera ett visst ämne, men inte känner till titlarna på de böcker, som bäst motsvara vad han behöver och med sina förkunskaper har förutsättningar att tillgodogöra sig.

Efter den höjning av anslagen som beslöts av 1947 års riksdag har vart och ett av central- och landsbiblioteken kunnat öka antalet av de befattningshavare, som ha till speciell uppgift att handhava verksamheten inom länets landsbygd, från en till två. Denna verksamhet har därigenom fått en starkt ökad betydelse. Personalen kan i en helt annan utsträckning än tidigare hjälpa och stimulera de lokala biblioteken i deras arbete till fromma för bildningsarbetet i bygderna.

Dessa möjligheter saknas emellertid i Kronobergs och Västmanlands län. Att centralbiblioteksorganisationen ännu inte är helt utbyggd, ha folkbibliotekssakkunniga funnit vara en så väsentlig brist, att de i särskild skrivelse till Kungl. Maj:t den 3 augusti 1948 hemställde om förslag till 1949 års riksdag om upprättande av ett landsbibliotek i Växjö och ett i Västerås. Att förslaget avser landsbibliotek i stället för centralbibliotek av i flertalet

län gängse typ sammanhänger med att i såväl Växjö som Västerås finnes stiftsbibliotek med mycket gamla traditioner, delvis ända från medeltiden. Båda dessa bibliotek rymma flera samlingar av äldre och dyrbart tryck, och de äro båda enligt riksbibliotekariens utlåtande av högt forskningsvärde.

Frågan om upprättande av landsbibliotek i *Växjö* återgår ursprungligen på en framställning från stadsfullmäktige därstädes av år 1929. Som stome skulle i biblioteket ingå Växjö stifts- och gymnasiebibliotek samt det kommunala biblioteket i staden. Motsvarande framställning om upprättande av landsbibliotek i *Västerås* gjordes ursprungligen av stadsfullmäktige därstädes år 1939. Biblioteket skulle bildas genom att med stifts- och läroverksbiblioteket sammanslå arbetarinstitutets bibliotek, Arosgårdens bibliotek, ABF:s bibliotek, Västmanlands läns pedagogiska bibliotek och f. d. seminariebiblioteket, samtliga i Västerås. Såväl Växjö som Västerås stad har åtagit sig att i sinom tid tillhandahålla för verksamheten erforderliga lokaler samt svara för de av verksamheten föranledda kostnader, som icke äro avsedda att bestridas av statsmedel.

Frågan om upprättande av landsbibliotek i Växjö och Västerås har bl. a. behandlats vid 1942 års riksdag. I 1942 års statsverksproposition bilagan åttonde huvudtiteln hade dåvarande departementschefen framhållit, att utbyggandet av landsbiblioteksorganisationen icke gärna för någon längre tid kunde skjutas helt å sido. Riksdagen anslöt sig till departementschefens ståndpunkt och uttalade, att frågan om upprättande av nya landsbibliotek, så snart förhållandena medgäve, borde upptagas till övervägande.

Folkbibliotekssakkunniga ha föreslagit, att kostnaderna för verksamheten skulle bestridas av statsmedel i samma utsträckning vid dessa bibliotek som vid de båda redan befintliga landsbiblioteken. Bibliotekarien skulle liksom bibliotekarien vid stifts- och landsbiblioteket i Linköping placeras i lönegrad Ca 30 och expeditionsvakten i Ca 10, medan amanuenserna skulle avlönas enligt den reglerade beföringsgången. Under sådana förhållanden skulle de av statsverket bestridda avlöningskostnaderna vid de båda nya landsbiblioteken uppgå till sammanlagt 69 600 kronor, vartill komma omkostnader med 2 500 kronor samt kostnader för bokinköp och bokbindning med sammanlagt 20 000 kronor. Den under anslaget till understöd åt folkbiblioteksväsendet uppförda delposten till vandringsbibliotek m. m. vid landsbibliotek skulle ökas med 20 000 kronor samt delposten till resekostnads- och traktamentsersättningar vid biblioteksinspektion från lands- och centralbibliotek med 1 400 kronor.

De sakkunnigas skrivelse remitterades bl. a. till skolöverstyrelsen, som i sitt utlåtande framhöll, att ämbetsverket redan tidigare, nämligen den 9 september 1930 resp. den 12 oktober 1939, tillstyrkt upprättandet av landsbibliotek i Växjö och Västerås. Skolöverstyrelsen yttrade vidare: »Som

överstyrelsen vid flera tillfällen tidigare givit uttryck åt, är det synnerligen angeläget, att den nämnda organisationen, som av olika skäl blivit fördröjd, snarast möjligt slutföres. Överstyrelsen delar i detta avseende de sakkunnigas uppfattning om lands- och centralbibliotekens fundamentala betydelse för det svenska folkbiblioteksväsendet.» Dessa synpunkter underströkos ytterligare av skolöverstyrelsen i samband med dess anslagsäskanden till 1950 års riksdag. Även statens folkbiblioteksnämnd har i yttrande över folkbibliotekssakkunnigas förslag framhållit liknande synpunkter.

Proposition i ärendet förelades dock icke 1949 års riksdag. I bilagan till 1949 års statsverksproposition, åttonde huvudtiteln, omnämndes under punkt 14 folkbibliotekssakunnigas förslag. Departementschefen yttrade: »Goda skäl synas tala för att de redan för åtskilliga år sedan väckta frågorna om inrättande av landsbibliotek i Västerås och Växjö inom en snar framtid bringas till en lösning. Behovet av dessa bibliotek synes vara stort och obestridligt, och erforderliga lokala förutsättningar torde också kunna anses föreligga. På grund av rådande ekonomiska förhållanden anser jag mig emellertid icke nu kunna framlägga förslag i ämnet.»

Det sålunda även av departementschefen vitsordade behovet av dessa bibliotek synes oss vara så stort, att vi icke anse det försvarligt att längre dröja med att upprätta dessa landsbibliotek, som skulle giva befolkningen i Kronobergs och Västmanlands län samma bildningsmöjligheter som invånarna i rikets övriga län, möjligheter som i vissa län ha funnits sedan år 1930.

Under återopande av det ovan anförda hemställas,

att riksdagen måtte *dels* besluta hemställa hos Kungl. Maj:t, att från den 1 juli 1950 ett landsbibliotek upprättas i Växjö och ett i Västerås i huvudsaklig överensstämmelse med av folkbibliotekssakkunniga framlagt förslag, *dels* vidtaga följande höjningar av i statsverkspropositionen begärda anslag, nämligen

A) Anslaget till *Stifts- och landsbiblioteken, Avlöningar* (13) med 69 600 kronor.

B) Anslaget till *Stifts- och landsbiblioteken, Omkostnader* (14) med 2 500 kronor.

C) Anslaget till *Stifts- och landsbiblioteken, Bokinköp och bokbindning m. m.* (15) med 20 000 kronor.

D) Anslaget till *Understöd åt folkbiblioteksväsendet* (313): delposten till vandringsbibliotek med 20 000 kronor

och delposten till resekostnads- och traktamentsersättningar vid biblioteksinspektion från lands- och centralbibliotek med 1 400 kronor.

Stockholm den 19 januari 1950.

Margit Vinge.

Olov Rylander.

Erik Strandh.

Hernfrid Bark.

Helga Sjöstrand.

Sven J. Vigelsbo.

Gustaf Nilsson,
Kristinehamn.

Hjalmar Gustafson.